

ՄԱՏՐ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հնչակեան Կուսակցութեան Կեդրոնական Վարչութիւնը ստացած է (Ֆեարուարի վերջերը) Դաշնակցական Կուսակցութեան բերան Դրօշակ թերթին լաւելուածը: Հնչակեան Կուսակցութիւնը ամենամեծ խոտութեամբ և անաչառութեամբ պիտի կատարէ իր պարտականութիւնը այն ամբաստանութեանց մասին զոր այդ յաւելուածը կը պարունակէ:

ՈՒ ՀԻՄԱՆ

Պատմական աւանդութիւն մը եղած էր թէ Ռուսիա և Թիւրքիա բաժնի տարին անգամ մը պատերազմելու պատագարտուած են: 1877-78-ին ի վեր այդ շրջանը թիւարդէն բոլորեցաւ բայց պատերազմի հաւանականութիւնը հեռացած կը համարուի, զո՞նէ երկարատեւ ժամանակի մը համար: Սակայն Բեկրպուրիի գահին զօրն ու վարպետ դիւանագիտութեամբ Թիւրքիոյ վրայ տարաւ այնպիսի յաղթանակ մը որուն նմանը ճակատաբարի դաշտերէն կրնար յուսել միայն: Թիւրքիա այսուհետեւ այլ ևս ուսական գերիշխանութեան ներքեւ պետութիւն մը կրնայ նկատուիլ այն գիշտութեամբ զոր պարտաւորութեամբ Ռուսիոյ ընել փոքր-Ասիոյ երկաթուղիներուն շինութեան խնդրին մէջ: Սուլթանը և իր նախարարները բռնադատուեցան յանձն առնելու որ օսմանեան իշխանութիւնը իրաւունք չունի կայսրութեան կարեւոր մէկ մասին վրայ երկաթուղի շինել առանց ռուսական դաշինքին հաւանութեանը, առանց ռուսական զորամարտի օժանդակութեանը: Պետութիւն մը իր անկախութիւնը կորսնցուցած կը համարուի երբ իր ներքին գործերուն համար վայելած վեհապետական ո՛ր եւ է մէկ իրաւունքէն կը զրկուի: Մինչև իսկ Սեբասթիոյ կամ Յուսսամանի նման փոքրիկ պետութիւնները չեն ըրած եւ կարող իսկ չեն ընել վեհապետական իրաւունքներու այն զոհողութիւնը զոր ահապսածաւալ օսմանեան պետութիւն մը, մեծ բանակի մը կողմէն ըլլալով հանդերձ, հարկաւորութեամբ իր մահացու թշնամիին ընել: Անտարա-կոյս Թիւրքիա բացառիկ կացութիւն մը ունի Եւրոպայի պետութեանց շարքին մէջ: 1856-էն ի վեր միշտ զրկուելու եւրոպական հովանաւորութեան ներքեւ հակած է: Այդ խնամակալութիւնը տեղակ մը աւատական գերիշխանութիւն էր որ պաշտպանեալին կեանքն ու ստացուածքը կ'ապահովէր, եւ վեց պետութեանց կողմէն միահաղորդ ի զօրք դրուելով երբեք իբր վեհապետական իրաւունքներու բռնաբարում ծանրապէս զգալի չէր եղած: Ժամանակի որ պաշտպան պետութիւններէն իւրաքանչիւրը կ'օգտուէր իր վայելած խնամակալական իրաւունքէն՝ չէզոք բացառելու համար մրցակցի մը ազդեցութիւնը: Թիւրքիա Պետութեանց փոխադարձ նախանշին մէջ կը գտնուէր իր սպառնալուծութիւնը: Այդ նախկին վեհակը այժմ հիմնական

փոփոխութիւն պիտի կրէ. փոխանակ վեց պետութեանց, անոնցմէ մէկը միայն իր խնամակալութեան թեւերը պիտի տարածէ Թիւրքիոյ վրայ. ու միւսները անտարբեր հանդիսատեսներ պիտի մնան:

Վեց պետութեանց Թիւրքիոյ վրայ հաւաքական պաշտպանութիւնը ապահովագրութիւնն էր ո՛ր եւ է վտանգի գէտ: օսմանեան իշխանութիւնը բարեկարգութեան ո՛ր եւ է պաշտպարի գէտ իր ըմբոստութեամբը ու հայկական կոտորածներովը շնչեց իր քաղաքական գոյութեան պահպանութիւնը: Երաշխաւորութիւնը: Պերլինի վեհաժողովին յաջորդ օրը Լորտ Սոլզպերի, որ արտաքին գործերու նախարարն էր Լորտ Պիքոնսֆիլտի գահին մէջ, համաբաւոր շրջաբերականով մը Թիւրքիոյ ազգաբարեց թէ վերջին անգամ ըլլալով վայելած էր Անգլիոյ պաշտպանութիւնը Սան-Սթեֆանոյի պաշտպարին շնչմամբը, և թէ այլ եւս օսմանեան կայսրութիւնը իր փրկութիւնը պէտք է փնտել բարեկարգութիւններու շուսափոյթ գործադրութեան մէջ: Գտն տարի շարունակ Անգլիա բարեկամական յորդորանք եւ կամ կշտամբանք չխնայեց օսմանեան իշխանութեան որպէս զի երկիրը բարեկարգէն: Անգլիոյ տրուած վերջին պատասխանը հայկական շարքերը եղան: Ու հիմակ Թիւրքիան իր ճակատագրին կը թողուի: Ռուսկութեան պատերազմէն առաջ պոլիարական շարքերը շատած էին Անգլիոյ պահպանողական նախարարութիւնը Թիւրքիոյ պաշտպանութեանը համար իր յաջած խորհուրդներուն մէջ: Բաժնի տարի ետքը հայկական շարքերը դարձեալ չէզոքացուցին Անգլիոյ պահպանողական նախարարութիւնը, Թիւրքիոյ վրայ նոր անդամատութիւն մը կատարուելու պահուն: Եւ այս անգամ Սոլզպերիի գահին աւելի քան երեք լայնարձակ ասպարէզ պիտի թողու Ռուսիոյ:

Մեծ-պետութիւնները 1878-ին Պերլին գծեցին սահմաններն օսմանեան այն հողերուն որոնց ուրիշ ո՛ր եւ է պետութեան մը գրաւումը կրնար վտանգաւոր համարուիլ Եւրոպայի հաւաքական շահերուն: օսմանեան կայսրութեան անջատուեցան այդ շրջանակէն դուրս մնացած նահանգները միայն: Գտն տարի առաջ Հայաստանը Եւրոպայի ընդհանուր շահերուն սահմանագծին մէջ էր, ուստի եւ Սան-Սթեֆանոյի 16րդ յօդուածը Պերլին շնչեցաւ: Իսկ հիմա իր երկիրը իր մենաշնորհեալ կարեւորութիւնը կորսնցուցած է քաղաքական հանգամանքներուն բերմամբը, որով եւ ոչ մէկ պետութիւն այլ եւս կը մտաբերէ ընդդիմանալ Հայաստանի նկատմամբ ռուսական ծրագրիներու յաջողութեանը:

* *

Ու հիմա:

Հիմա Արեւելեան խնդիրը նոր շրջանի մը մէջ կը մտնէ. Թիւրքիոյ քաղաքական գոյութեանը ահեղապէս սպառնացող ամենածանր վտանգներու շրջան մը: Թիւրքիա եւ Ռուսիա իրարու դէմ կը մնան միւս միմեկի. առաջինը՝ ո՛ր եւ է աջակցութեան վրայ առանց յոյսի. երկրորդը՝ ո՛ր եւ է պետութեան կողմէն ընդդիմադրութեան առանց վախի: Երկու թշնամիներու միջև կռուի վերջնական դաշտը՝ Հայաստանը, ուրիշ ռուսական յառաջացումը գէպի Պոլսու:

Փոքր-Ասիոյ երկաթուղիներու խնդրին մէջ պետութիւնները ռուսական պահանջներուն դէմ Թիւրքիոյ ո՛ր եւ է օժանդակութիւն չընձեռելով գործնականապէս

հաստատեցին թէ զինքը լքած են: Ակներկ կը տեսնուի թէ ամբողջ Եւրոպայի համամտութեամբը Ռուսիոյ թողուած է, գործունէութեան իբր ազատ ասպարէզ, աշխարհազարկան շրջանակ մը որ այժմ կը կոչուի «Սեֆուլու հովիտը»: Բայց սահմանը ո՛ր կը սկսի, ո՛ր կը վերջանայ: Գիտենք թէ ծովու կողմէն մէկ ծայրը կը յանգի Վոսփոր, միւսը՝ Կովկասի եղբրքը: Իսկ ցամաքէն: Բոլորձաւ կածաւալ տարածութիւն մը ամէն կողմէ գէպի Կովկասեան սահմանադրութիւնը կը տանի: Մեծ-Հայքը, Փոքր Հայքը, Կիլիկիան այդ տարածութեան մէջ են:

Այսպէս ահա Ռուսիա յանուն «շահերու իրաւունք» իր գերիշխանութեան ներքեւ կ'առնէ թրքապետական նախահանգներ ու ասկէ ետքն ալ շահերու իրաւունքը պիտի վերածէ տիրապետական իրաւունքի, այսինքն՝ պիտի դրաւ ամբողջ Հայաստանը, Կիլիկիան ալ մէջը ըլլալով, ու Պոլսը:

Բեկրպուրիի կառավարութիւնը ի՞նչ միջոցներով իր վերջնական նպատակակէտին պիտի ժամանէ: Այս հարցումին ո՛չ ոք վճռական պատասխան մը պիտի կրնայ տալ. ու չենք ուզեր քաղաքական շահադիտութեանց հետ մտախիշ: Դատ հաւանական է որ Ռուսիա պիտի զգուշանայ անմիջական պատերազմէ: Թիւրքիա տակաւին զօրեղ ընդդիմադրութեան ընդունակ է. մարդու եւ զրամի ահապէն կորուստներով միայն կրնայ յաղթանակել Ռուսիա. ուստի աւելի խոհեմութիւն պիտի համարի շարունակել իր քան տարուան ուղղութիւնը որմէն այնքան բազմառատ օգուտներ քաղեց առանց ո՛ր եւ է փոքր զոհողութեան մը: Մոսկովեան դիւանագիտութիւնը հայկական կոտորածներովը տկարացուց Թիւրքիան, և քրիստոնեայ աշխարհին հակակրօնութիւնը անոր վրայ հրաւիրէ յետոյ կղզեացուց դայն Եւրոպայի մէջ: Միթէ հնարաւոր էր տասը տարի առաջ օսմանեան իշխանութեան ընդունել տալ քաղաքական ինքնասպանութեան պայմանները որոնց այսօր պիտի ստորագրէ: Առանց վարանելու կրնանք ընդունիլ թէ Թիւրքիա հիմակունքներէն ծանրագոյն պահանջներուն առջև պիտի պարտաւորի խոնարհիլ եթէ իր այս քոտն ապրուան հայահալած բողոքականութիւնը շարունակէ, ըստ ռուսական բողոքներուն:

Դիւանագիտական պատերազմը անգաղութ մարտաւարութեամբ պիտի շարունակէ. Թիւրքիա ալ միւս միմեկի մնացած է իր դարաւոր թշնամիին գէտ: Ինքն իր ձեռքովը պիտի կործանէ կամ պիտի փրկէ ինքզինքը: Մեծ քաղաքագէտ մը ըլլալու հարկ չի կայ, քիչ մը խելքն ալ կը բաւէ ըմբռնելու համար թէ Թիւրքիոյ հիմունքը Հայաստանէն է: Հայաստանի աղէտներն են, իրենց երկրէն վտարանդի Հայերն են որ Ռուսիոյ հայթայթեցին իր դիւանագիտական զէնքերը ընդգէտ օսմանեան իշխանութեան: Թո՛ղ առանձնաշնորհեալ ըլլալ Հայաստան, և ի՞նչ պիտի կրնար ընել Բեկրպուրիի կառավարութիւնը իշխողը գէտ: Օսմանեան կայսրութիւնը պիտի վայելէր քաղաքակիրթ աշխարհին յորգանքն ու համակրանքը, եւ Թրանսսան ու Անգլիան իրեն աջակից ու պաշտպան պիտի ունենար: Հայ ազգը իր բարոյական ու նիւթական շահերը օսմանեան շահերուն հետ ի մի ձուլուած պիտի նկատուէր. ու Հայքը, իր ազգայնութեան խանգաւառ օրովը հրաբորբոք, Կովկասեան սահմանադրութիւնը վրայ իր յառաջապահ գունդ իր արիւնովը պիտի պաշտպանէր օսմանեան կայսրութեան գոնքը օտարին գէտ:

Թիւրք իշխանութիւնը եթէ փրկուի կ'ուզէ ունեւոր անմիջապէս փոքի այն քաղաքարին թէ Թիւրքիոյ եւ

Ռուսիոյ միջև միակ ամուր պատուարը հայկական նա-
հանքները կրնան ըլլալ։ Ռուսիա բոլոր տարի է Հայաս-
տանի միջոցաւ գործեց, եւ իր ծրագիրներուն մէջ մին-
չև հիմակ յաջողեցաւ, շնորհիւ մանաւանդ թիւրքիոյ
կոյր մեղակցութեանը։ Այսուհետեւ է որ ռուսական
քաղաքականութիւնը աւելի քան երբեք ազդեցական պիտի
գործէ Հայաստանի մէջ, մինչեւ որ յաջողի առանց զո-
հողութիւններ պահանջող մեծ պատերազմի մը Պոլսի
մտնել։ Կողմնակի ռուսական գործակալները Հայաստա-
նի մէջ թէ՛ Հայը, թէ՛ Բիւրաքը, թէ՛ թիւրքը հաւատա-
րապէս կը ծառայեցնեն, մոսկովական նպատակներուն
յաջողացմանը։ Օսմանեան իշխանութիւնը մէկ հատիկ
միջոց մը ունի Ռուսիոյ ասիական քաղաքականութեան
ծանր հարուած մը տալու համար, այն է՝ ինքն իր ձեռքը-
ւը բարեկարգէ վեց նահանգները եւ հոն Հայոց կեանքն
ու ազգայնութիւնը ապահովելով մեզի իրեն բարեկամ եւ
աջակից ունենայ հասարակաց թշնամիին դէմ։ Իսկ եթէ
արդի հակահայկական դրութիւնը շարունակուի, տարա-
կոյս չի կայ թէ ամբողջ Հայութիւնը դիտակցօրէն գործող
գործիք մը պիտի ըլլայ Ռուսիոյ ձեռքերուն մէջ թիւր-
քիոյ քայքայման նպատակին վաղընդփոխ յաջողմանը
ծամար։

Թիւրքիոյ Հայութիւնը, առաջնորդուելով իր զար-
գացած պատկարզէն, երբեք ռուսաոէր չէ եղած։ Հայը
թիւրքիոյ մէջ նիւթական տառապանքներու բաւական
համբերութեամբ տոկաց, մանաւանդ որ յոյս ունէր թէ օր
մը չէ օր մը բարեկարգութեանց գործադրութիւնը կրնար
գէպի լաւը փոխել երկրին վարչական դրութիւնը եւ արն-
տեսական կացութիւնը։ Իսկ իբր փոխարինութիւն իր
նիւթական չարչարանքներուն, Հայը այն վստահութիւ-
նը ունէր թէ իր լեզուն, կրօնքը, ազգութիւնը աւելի ա-
պահովութեամբ կրնար պահպանել իսլամ կայսրութեան
մը քան թէ քրիստոնեայ պետութեան մը մէջ։ Ուստի
Հայը թէ՛ բնազդով, թէ՛ գիտակցական խորհրդածութեամբ
միշտ հակառուս եղած ու թիւրքիոյ բարեկամ մնաց. բայց
պայմանաւ մը՝ գործադրուին այն բարեկարգութիւնները
որոնց պահանջուած 1870էն կը սկսի։ Ու օր մը Հայը
այլ եւս իր համբերութիւնը կորսնցուց, յուսահատութեան
մղուեցաւ, մոլեգնեցաւ, վստահ տեսաւ թէ թրքական
իշխանութիւնը զրական կերպով ալ հայ ազգայնութեան
թշնամին կը հանդիսանայ։

Այդ ոխերիմ թշնամութեան մանրամասնութիւննե-
րը ոչ միայն ամէնուս յիշատակին մէջ դեռ կենդանի են
այլ եւ ամէն օր կը վերակենդանանան գործնականապէս։
Օսմանեան իշխանութեան այս կոյր եւ յամառ հայատե-
ցութիւնը տեսնելով, թիւրքիոյ մինչեւ իսկ էն խո-
հական հայը կը սկսի մտածել թէ «այս հայահալած
քաղաքականութիւնն է որ պիտի ապահովէ հայ ազգին
ապագան»։ Այս հարցումին պատասխանը իրողութիւն-
ները իրենք կուտան։ Հարստահարութիւնը, աւարա-
տութիւնը, հալածանքը, կոտորածը, հուրն ու սուրը
երբ ժողովուրդ մը կը սպառնան, միթէ հնաժըն է այլ եւս
իբր ազգ ապրել։ Դիտելով, աւերակները պիտի կազ-
մեն այդ ազգութիւնը։ Ու երբ նիւթական աղէտնե-
րուն վրայ կը բարդուին եւ բարոյականներն ալ միթէ
հնաժըն է այլեւս ո՛ր եւ յոյս պահել։ Կը քանդուին զբա-
րոցները, կործան կ'իյնան եկեղեցիները, կը փլատակին
վանքերը, քայքայուի հրաման կը ստանան կրթական
ընկերութիւնները, ոճրագործութեան մը կը համապա-
տասխանէ Հայաստան անունին արտասանութիւնը, ա-
նողորմելի բռնադատութիւն մը կը ջնջէ ո՛ր եւ բառ որ հի-
ռուէն կամ մօտէն կը ձգտի հայ ազգայնութեան ոգին
քաջալերելու։ Այս աւերումներն են, այս հալածանքներն
են իսլամական կրօնքին մեր հայ-քրիստոնեայ ազգայ-
նութեան անվթար պահպանման ընծայած երաշխաւու-
րութիւնները։

Ժամանակն է ուրեմն որ թիւրքիոյ իշխանութիւնը
սթափի, զգայ թէ օսմանեան պետութեան համար նոր

թուական մը բացուած է, կղզիացման թուականը։ Թիւր-
քիա իր փրկութեանը համար ասկէ ետքը այլ եւս ո՛չ պե-
տութեան մը շահերուն վրայ կրնայ յոյս դնել, ո՛չ ալ մեծ
պետութեանց մրցումէն իր ապահովութիւնը սպասել։
Ինչպէս որ Եւրոպան Հայ ազգին ձեռքերն ու ոտքերը
կապած թիւրքին յանձնեց, նմանապէս հիմակ ալ թիւր-
քին ձեռքերն ու ոտքերը կապած ռուսին կը յանձնէ որ
ուզածը ընէ։ Այն օրէն որ Եւրոպան այլ եւս քրիստոնեայ
հայերը չպաշտպանեց, այն օրը թիւրքեան ըմբռնելու էր
թէ ինքն ալ պիտի չպաշտպանուի այլեւս։ Ա՛յ օսմանցի-
նները իրենք են որ միս մինակ պիտի փրկեն կայսրութիւնը։
Ժամանակն է որ երկրին իշխանութիւնը ըմբռնէ թէ Հայ
ցեղը ինչպէս այս քսան տարուան մէջ կատարեց, նմա-
նապէս եւ ասկէ ետքն ալ, մանաւանդ ասկէ՛ ետքն ալ,
պիտի կատարէ մեծ դեր մը թիւրք կայսրութեան կործա-
նումին կամ փրկութեանը համար։

Հայկական վեց նահանգներուն մէջ յատուկ բարե-
կարգութեանց անմիջական սկզբնաւորութեամբն է որ օս-
մանեան կայսրութիւնը իր առաջին եւ հզօր ամբողջ պի-
տի բարձրացնէ ռուսական դիտանդիտութեան գէմ։

ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԵԱՆՑ ԽՆԴԻՐԸ

Արեւելեան խնդրին մէջ Եւրոպայի նոր քաղաքակա-
նութիւնը որու մասին առաջին յօդուածով կը խօսինք,
առհասարակ է մեզի համար ծանրակշիռ հետեանքներ
ունենալու։ Պետութիւնները ինչպէս որ թիւրքեան ա-
ռանձինն կը ձգեն Ռուսիոյ առջև, Հայ ազգն ալ թիւր-
քիոյ գէմ միս մինակ թողուլ կը թուի։ Հայաստանի եւ
Մակեդոնիոյ բարեկարգութեանց խնդիրները օսմանեան
կայսրութեան հզօրացումին ապահովագոյն միջոցներէն
կը համարուէին. այն օրը որ Եւրոպան այլ եւս պէտք
չզգայ այդ հզօրացումին, բնականաբար կը լքանէ երկու
խնդիրներն ալ, մին՝ իբր Ատտրիոյ, միւսը՝ իբր Ռուսիոյ
շահերուն շրջանակին պատկանող։

Հայաստանի կացութեան նկատմամբ Անգլիոյ ազա-
տական մամուլին երկար առեմն է լվերանաբերութիւնը
հիմակ յստակօրէն կը սկսի պարզուիլ։ Տէյլի Եւրոպ
սը միշտ ջերմ անոյեանն էր հայկական դատին, քանի մը
ամիս առաջ իր կուսակցութեան գաղափարներուն թարգ-
մանը հանդիսացաւ յայտարարելով թէ Հայաստանի վի-
ճակը կրնայ փոխուիլ ռուսական զբաւումով միայն։ Ու
ա՛յլ անկէ ետքը լռեց։ Հիմակ միևնոյն գաղափարը ար-
ձագանգ կը գտնէ նաև պահպանողական՝ այսինքն կա-
ռավարական կուսակցութեան՝ մամուլին մէջ։ Փոքր-Ա-
սիոյ երկաթուղիներու շինութեան խնդիրը ցոյց կուտայ
թէ Հայաստանի եւ Կ. Պոլսոյ աշխարհագրական դերքը
այլ եւս պիտի չաւհարգուէ Անգլիան։

Հայ ժողովուրդը ուրեմն այսուհետեւ թիւրք իշխանու-
թեան հանդէպ պիտի գտնուի առանց միջնորդի։ Հայն
ու թիւրքը գէմ առ գէմ են։ Ստեղծուած այս նոր կացու-
թիւնը մեզի յուսահատութեան մղելու բնորոշ չունի։ Ընդ
հակառակը, պիտի հաւատանք թէ հայկական խնդիրը
յաջողութեան աւելի նպաստաւոր կուտանի մը վրայ պի-
տի դրուի։ Թիւրքիոյ Հայերս ամբողջութեամբ՝ առանց
պահպանողական, ազատական, քրիստոնեական կու-
սակցական բաժանումներու, ամենքս միասին պիտի ըմ-
բռնենք թէ ճգնաժամի մը հատած ենք։ Մեր կեանքը
կամ մեր մահը, ու մեզի հետ յիսնադարեան Հայութեան
կեանքը կամ մահը պիտի վճուի այն մենամարտին մէջ
զոր միայնակ պիտի մղենք թիւրքիոյ գէմ։ Անյողող
կամքն է, անբնկճելի կորովն է, լըջապատ խելքն է որ
միանայով յաղթանակը պիտի ապահովին մեզի։

Ապագային առաջնորդութեանը համար հարկ է յե-

տադարձ թեթեւեղութիւն մը նետել հայկական խնդրին
ծագման եւ յառաջացման զանազան պարագաներուն
վրայ։

Երեսուն տարուան մէջ, 1870-1900, հայկական
խնդիրը երբեք բնորոշ փուլէ անցնելով այժմ կը մտնէ
շորթորդը։ Առաջին շրջանը կը սկսի 1870ին, եւ կը վեր-
ջանայ 1878ին, երկրորդը՝ 1878էն 1896, երրորդը՝
1896էն 1900։

Խորմեան Հայրիկի պատրիարքութեանը, 1870ին,
Ազգային Ժողովը նկատողութեան կ'առնէր Հայաստանի
հարստահարեալ վիճակը, ու յատուկ յանձնաժողով մը
կ'ընտրէր քննելու համար Բարիկի գաղափարէն յետոյ
Պատրիարքարանէն Դրան մատուցուած թաքսները, եւ
իրողութեանց վրայ հիմնուելով տեղեկագիր մը պատրաս-
տելու։ Յանձնաժողովը միանգամայն պիտի խորհէր Հա-
յաստանի վիճակին բարւոյցմանը համար այն դարձան-
ները զորս պէտք էր կատարելութեան առաջարկել։ Մի-
ևնոյն նպատակաւ երկրորդ յանձնաժողով մը եւս կազմուե-
ցաւ 1876ին։ Պատրիարքարանը Դրան ներկայացուց
հարստահարութեանց եւ անոնց դարձաններուն վերաբեր-
եալ տեղեկագիր մը, որմէ կը թուագրուի հայկական
խնդրին պաշտօնական սկզբնաւորութիւնը։ Հայ ազգը
եւ Դուռը միայնակ կը գտնուէին իրարու դէմ։ Մեր ներ-
կայացուցիչը եւ զօրավիգը Պատրիարքարանն էր լոկ, կա-
ռավարութեան գէմ գէնք ունենալով՝ բողոքն ու համոզու-
մը, ուրիշ ոչինչ։

Սան-Սթեֆանոյի գաղափարէն ետքը կը սկսի երկրորդ
շրջանը։ Հայաստանի բարեկարգութիւնը այլ եւս պար-
զապէս թիւրքիոյ ներքին գործերու վերաբերեալ հարց մը
չէ։ միջազգային խնդիրներու օրակարգն է անցած Պեր-
լինի գաղափարով։ Հիմակ մեր ներկայացուցիչները եւ դո-
րավիգներն են՝ Պատրիարքարանը եւ մեծ Պետութիւնները,
որոնց զենքերն են Դրան գէմ՝ բողոք, համոզում եւ
սպառնալիք։

Հայկական խնդիրը երրորդ շրջանին մէջ կը գտնուէր
1895ին. Հայութիւնը իրեն ներկայացուցիչ եւ զօրավիգ
ունէր՝ Պատրիարքարանը, Պետութիւնները, Յեղափո-
խութիւնը, որոնց զենքերն էին Դրան գէմ՝ բողոք, համո-
զում, սպառնալիք եւ հրացան։

Այժմ, 1900ին, շորթորդ շրջանը կը մտնենք։ Պատ-
րիարքարանը եւ Պետութիւնները ետ քաշուած են։ Հայոց
ազգը ինչպէս 1870ին նմանապէս եւ հիմակ ալ առանձինն
կը գտնուի հանդէպ օսմանեան իշխանութեան. բայց
մինչդեռ երեսուն տարի առաջ Հայութեան ներկայացու-
ցիչն ու զօրավիգը Պատրիարքարանն էր, 1900ին Յե-
ղափոխութիւնն է որ հայ ազգութեան պաշտպանը, զօ-
րավիգը, ներկայացուցիչը կը հանդիսանայ։ Եւ խաղա-
ղատը եկեղեցականներու ու աշխարհականներու լոկ բո-
ղոքի եւ համոզումի զենքերէն այլապէս տարբեր միջոցներ
ունի իր արամադրութեանը տակ, պերագոյն մարտնչու-
մին համար։

Յեղափոխութիւնը իր պարտականութիւնը պիտի կա-
տարէ, խորին գիտակցութիւնը ունենալով այն պատաս-
խանատուութեան որ արդի արտակարգ հանգամանքնե-
րուն մէջ իր վրայ կը ծանրանայ։ Առաջին տարիներու
այրող հուրքէն անցնելէ յետոյ Յեղափոխութիւնը այսօր
հասուն տարիքին ժամանած է։ Ամէն անոնք որ աւելի քան
տասը տարի թիւրքիա մարմնական, բարոյական, մաա-
ւորական ճակատամարտներու մէջ անդադրում չարու-
նակութեամբ գիտարարելու պատերազմը մղեցին հայյա-
կան դատին համար, այսօր իրենց փորձառութիւնը կը
գնեն ընդ արամադրութեամբ Յեղափոխութեան որ ազ-
գին միակ ուժն ու ապստանն է թշնամին, կամ թշնամի-
ներուն դէմ։

Մանրագնդին քննած ենք պատերազմի կողմանը եւ
ըստ այնմ ազգական յատակագիծը պատրաստած։ Պի-
տի շարունակենք կողմը թիւրք իշխանութեան հետ, ա-
ռանց սակայն թիւրքեան կործանելու վրէժխնդիր մտքէ
թելադրուած։ Վրիժառութեան տեսչը ուժ մըն է որ զօ-
րաւոր կը պահէ ջախջախուած ժողովուրդները, բոլոյ

նպատակ մը չի կրնար ըլլալ: Ի տես Թիւրքիոյ արդի վիճակին մենք մեր վրէժը լուծուած կրնանք համարել: Երբեմնի այդ Դաշնդ պետութիւնը այսօր սարսափահար իր գողգող Թուսիոյ առջեւ, եւ կը հարկադրուի խոնարհաբար հրաժարիլ իր անբաժնաբեր իրաւունքներէն իսկ: Ինչո՞ւ այս սարսափական վիճակին եկաւ հասաւ օսմանեան կայսրութիւնը:—Վասն զի այրեց Հայաստանը, կոտորեց Հայը: Հոսուած արիւնը իր պատուհասը ետէն կը բերէ: Մենք վրէժ լուծելէ աւելի բարձրագոյն նպատակի մը կը նկրտինք: Թիւրքիոյ իշխանութիւնը կը նմանի այն մարդուն որ անգունդի մը եզերքը բարձրացող ծառը ելած, կացինով կը կարէ ճիւղը որուն վրայ ինքն ալ կը հանդիսի. յիմարաբար կ'աշխատի ճիւղը անգունդը ձգել, որպէս զի կորսուի, լինիայ. հոգ չէ թէ ինքն ալ մէկտեղ պիտի խորատուգուի, անհետի: Մենք Հայերս պիտի ջանանք ամէն միջոց ի գործ դնել արդիւնէւ համար օսմանեան իշխանութեան այդ յիմարութիւնը: Թիւրքիա իր փրկութիւնը հայկական վեց նահանգներուն հիմնական բարեկարգութենէն միայն պէտք է յուսայ: Վարչական դրութեան արժատական փոփոխութեամբն է որ ո՛չ Հայերը, ո՛չ ալ անոնց հետ իսլամները ուսական անգունդը պիտի դաժաւիթին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԻՃԱԿԸ

Տիգրանակերտէն Պոլիս հասած լուրերը կը հաստատեն թէ ինչպէս Հայաստանի ամէն կողմը նոյնպէս եւ Տիգրանակերտ կառավարական հարստահարութիւնները յարածուն շարունակութեամբ կը յարաւենին:

Կոտորած եղած տեղումները չորս տարի է ի վեր քրիստոնեաներուն զինուորական տուրքին գանձումը յետաձգուած էր սուլթանին իրաւէնովը. պայմանաժամը կը լրանար յառաջիկայ մարտին. սակայն կուտակալ Խալիլը պէյ հրամայեց որ ամէն խոտութիւն գործադրուի եւ գանձումները յունուարին սկսին: Եւ ահա բաժանաւ ամսուն հարկահաւաքները օստիկաններու ընկերակցութեամբ անուանեցան կուտակութեան բոլոր քրիստոնեայ գեղերը, եւ իբր չորս տարիէ հետեւ անօթի մնացող գայլեր, սկսան զինուորական տուրք պահանջել մերկ, անօթի, կոտորածներէն մազապուր գերծած ժողովրդներէն: Աւանդական բոլոր տաճարներուն եւ թաղերէն ալ զփաղ քրիստոնեաները: Ոստիկանները զանոնք ժամերով ձիւնի վրայ կը կայնեցնէին բոկոտն, ձիւնով կը ձեփէին անոնց մարմինները, ձեծի, թուրքի ընկերակցութեամբ ու ամէն տեսակ անարգանք ընելով կրօնքի եւ պատուի: Կը մանէին բնակարանները եւ խեղճերուն օրուան պարէն 2-3 օլէկ կորեկը, ցորենը եւ գարին յափշտակելով բռնի կը ծախէին: Եւ այսպէս ամէն վայրագութիւն ի գործ գնելով իւրաքանչիւր քրիստոնեայ գեղէ բանի մը հարկիւր դրուէ հաւաքելով կը մեկնէին:

Տիգրանակերտ ալ կուտակալը միևնոյն ընթացքին հետեւեցաւ: Քրիստոնեայ ժողովուրդներուն առաջնորդարանը գրեթէ Հայոցմէն 800 ոսկի, իսկ միւս վեց քրիստոնեայ ժողովուրդներէն 200ական ոսկի զինուորական տուրք պահանջեց բաժանի, պայրամի առթիւ: Քրիստոնեաներու պետերը կուտակալին զիմելով յայտարարեցին թէ անհաւերն էր այդ գումարը մէկէն վճարել. սակայն Խալիլը պէյ այս պիտուէն աւելի գայրացաւ, եւ հրամայեց զանաձեղ անմիջապէս: Միւսնոյն տօնէն երկու օր առաջ Հայերը սկսան իրենց մէջ հաւաքել. ամենքը ծանր տոկոսներով պարտք ըլին, կտրեցին իրենց տօնի հացէն եւ հագին ամէն զոհողութեամբ կարող եղան 300 ոսկի գումար մը հայթայթել. միւս ազգերն ալ բիշ շատ բան մը կրցին ձարել:

Բայց այս զրամները տալը բաւական չէր. պէտք էր նաեւ համբերութեամբ լսել ամէն տեսակ նախատինք կառավարութեան քանակաւորներէն: Քաղաքներու եւ

պիսկոպոսը, Մթրան Սիւլէյման չտոկալով այդ անարգանքներուն զայրոյթէն ծանրապէս հիւանդացաւ:

Բայց չվերջացաւ: Բաժանաւ յետոյ 5 քանակաւոր եւ 100 օստիկան հարկաւորաբար մը գլուխին ունենալով գացին Հայոց եկեղեցին եւ ստիպեցին տեղապահը որ մէկ կողմէն տուրքերու գանձումը շարունակուի, եւ միւս կողմէն բաշխումը կատարուելով, չորս տարուան տուարը մէկէն կառավարութեան յանձնուի որպէս զի ամէն Հայ անհատէ չորս տարուան տուրքերը մէկէն գանձուի, ինչպէս որ անցեալ տարի գանձեցին խնդիրներու շինութեան համար ութ տարուան յետեւալ տուրքը մէկ անգամէն, հանդերձ տուգանքով:

Զինուորական տուրքին բաշխումը զարհուրելի տեսակէն անարգարութեամբ կը գործադրուի: Կոտորածէն յետոյ մինչեւ հիմա հազարաւոր Հայեր կամ թրքացած եւ կամ բռնաբարութիւն կորսուած են, շատեր ջարդին առնելով սպաննուած են, կամ վիրաւորուելով, յետոյ մեռած. բայց ասոնցմէ ո՛չ մէկին անունը մարդահամարի տետրակէն չնշուած է, այնպէս որ ողջ մնացողները պէտք է մեռածներուն, թրքացածներուն, կորսուածներուն բաժինն ալ իրենք վճարեն: Ու երբ մտածենք թէ ողջ մնացողներուն մեծ մասը օրական 40 փարայի կարօտը կը քաշէ, եւ մաս մըն ալ դեռ եկեղեցիէն նպաստ կ'ընդունի, կարելի է երեւակայել թէ որքան ծանր կուգայ զինուորական տուրքին վճարումը: Տիգրանակերտի Հայ ժողովրդին թիւը 4,000ի կը հասնի, եւ ասոնք 10,000 ոսկի զինուորական տուրք վճարելու հարկադրուած են:

Յուսահատութիւնը ընդհանուր է, եւ ահա ամէն աւիս տանեակ թիւով Հայեր խալաւթութիւն կ'ընդունին, հարստահարութենէ ազատելու համար. ոմանք լաւագոյն կը համարին մեռնիլ քան թէ իսլամանալ, եւ անհասարակութիւն կը փորձեն: Քանի մը ամիս առաջ քեաղտծի Նազգաշեան Սարգիս անուն անձը այլ եւ չլիւսանալով այս նեղութիւններուն ինքզինքը թունաւորեց եւ մեռաւ:

Աւերեալ, աւարտեալ գիւղերու ժողովրդին վիճակը աննկարագրելի կերպով ծանր է: Տեղական իշխանութիւնը զինուորական տուրք կը պահանջէ այն խեղճ որբուկներէն որոնց հայրերը, մայրերը ջարդուած են: Ու ոչ միայն ասոնց տուրքը կը պահանջէ այլ եւ անոնց սրտխուռն սպաննուած տարաբաղդ հայրերուն յետեւալ զինուորական տուրքերն իսկ: Ու երբ աղքատիկ ժողովուրդը շուտաւ չի գիտեր ինչ ընելը, ահա հարկահաւաքներուն պետը շուկաներու մէջ կը պոռայ. «Քեաֆիր» «նեք, ինչ է նպատակինդ. ինչո՞ւ չեք վճարիր ձեր հրեայտակութեան տուրքը. միթէ նորէն Էրմէնիստան պիտի վերականգնէք: Չեք հոգին դրամ է, պիտի տաք, «պիտի տաք այդ տուրքերը մինչեւ սատկիք:»

ՊԱՏՐԻԱՐԲԻՆ ՀՐԱԺԱՐՍԿԱՆԸ

Պոլսէն անգլիական լրագիրներուն զարնուած հետագիր մը կ'իմացնէ թէ Հայոց պատրիարքը պարտաւորուած է հրաժարական տալ, վասն զի Կիլիկիոյ կաթողիկոսին յառաջիկայ ընտրութեանը առթիւ ազգային հինաւուրց եկեղեցական օրէնքը մը կը բռնաբարուի:

Անտարակոյս պէտք է չենք կրնար ըլլալ երբ Հայոց պատրիարքը բիշ շատ կորով ցոյց կուտայ ո՛ր եւ է պարագայի մէջ, սակայն կը հարցնենք — ազգային ուրիշ իրաւունքները արդեօք մինչեւ հիմալ պաշտպանուած էին որ Օրմանեան պատրիարքը հանգարտօրէն աթոռին վրայ բազմած մնալու կը յօժարէր:

Ազգային իրաւունքներու պաշտպանութիւնն էր Ալէքսանդր Գրիգորիս եպիսկոպոսին կաթողիկոսական օրէնաւոր ընտրութեան բեկանուումը: Ո՞ր օրէնքով, ո՞ր իրաւունքով Կեղերնական վարչութիւնը, որուն կը նախահաճէր Օրմանեան պատրիարքը, ոչնչացուց ընտրութիւն

մը որուն վրայ վերջին խօսքը Ազգային Ժողովը պէտք էր ընէր:

Ազգային իրաւունքներու պաշտպանութիւնն էր Իզմիրեան Մատթէոս եպիսկոպոսին Եղիպատոսի առաջնորդական ընտրութեան բեկանումը, զոր Կ. Պոլսոյ Կեղերնական վարչութիւնը, որուն կը նախագահէր Օրմանեան պատրիարքը, ընել տուաւ բազմատեսակ մեքենայութիւններով:

Ազգային իրաւունքներու պաշտպանութիւնն էր Կիլիկիոյ կաթողիկոսական նոր ընտրութիւնը իսլամ պաշտօնատարի մը նախագահութեամբը կատարել տալու հաւանութիւնը, զոր տուաւ Կ. Պոլսոյ Կեղերնական վարչութիւնը, որուն կը նախագահէր Օրմանեան պատրիարքը:

Ազգային իրաւունքներու պաշտպանութիւնն էր չորս տարի Ազգային Ժողով գումարել չի տալ, եւ Ազգային գործերը վարել վարչութեամբ մը որուն պաշտօնավարութեան օրինական շրջանը արդէն երկու տարի է որ լրացած է:

Որ մէկը թուենք ազգային իրաւունքներու այն բոլոր բռնաբարութեանց զոր չորս տարի է Կ. Պոլսոյ Կեղերնական ու Քաղաքական Ժողովները, որոնց կը նախագահէ Օրմանեան պատրիարքը, կը գործադրեն, հպատակելով Տատեան Արթին փաշայի միջոցաւ իրենց զրկուած հրամաններուն:

Ու արդեօք Հայոց ազգը եկեղեցական իրաւունքի մը բռնաբարութենէ ազատ ուրիշ ցաւ, վիշտ չունի՞ որպէս զի Հայոց պատրիարքը բաղդելու եւ հրաժարելու հարկին մէջ գտնուէր:

Կատարուեցա՞ն, գոնէ մասամբ, այն խոստումները որոնցմէ հրապարտուած Օրմանեան պատրիարքը քանի մը ամիս առաջ իր հրաժարականը ետ առաւ: Խոստումի եւ նմանօրինակ վերջին կոտորածներուն համար պատրիարքին կողմէ եղած բողոքներուն ինչ պատասխան տրուեցաւ: Տարակոյս չի կայ թէ օրէ օր Պատրիարքարանը կը զիջուի Հայաստանի հարստահարութեանց տեղեկագիրները: Ամէն անկիւնէ ծանրածանր լուրեր կը հասնին: Բանտերը լեցուած են Հայերով որոնցմէ ոչ մին ո՛ր եւ է քաղաքական գործի միջամտած է: Զինուորական յետեւալ տուրքերու գանձումին համար ամենաբարբարոսական բռնութիւններ ի գործ կը դրուին կեղեքուած, չբացած, ջարդուած խեղճ Հայ ժողովրդին դէմ: Հայերը կը պարտաւորուին, բիշ մը շունչ առնելու համար, խալաւթութիւնը ընդունիլ: Ու Պոլիս, Պատրիարքին աչքերուն առջեւ ամէն օր Հայեր կը ձերբակալուին, կը բանտարկուին, կը կեղեքուին: Ամբողջ Թիւրքիան բանաւ մը եղած է, ո՛չ որ Հայոցմէ կարող է տեղէն շարժիլ: Այս ամենքը հրաժարական մը չէին արժեր:

Վերջին լուրերը սակայն կը հաղորդեն թէ Կիլիկիոյ կաթողիկոսական ընտրութեան խնդիրը պատրիարքին առիթ մը հայթայթած է հրաժարականը զրկելու համար: Վերջնութիւն հրաժարականը ետ առնել տալու համար իրեն շտապուած խոստումները անգործադրելի մնացած ըլլալով պատրիարքը նեղ վիճակի մը մէջ կը գտնուէր:

Լաւագոյն չէ՞ր ըլլար որ ուղղակի հարստահարութեանց խնդիրը յուզելով բողոքէր եւ քաշուէր: Այս ծաւալու ընթացքին վերջը երբ պիտի գայ:

Յուսանք թէ գոնէ այս անգամ Օրմանեան պատրիարքը երեւան պիտի գայ իբր վարչական մարդ մը, որ փորձառութենէն օգտուած է, եւ ա՛յ չի խաբուիր:

ՆԱՄԱԿ ԱՌԻՄԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Այսօր Մարտի առաջին սինակին ճակատը հրա-
տարակած ենք Կեդրոնական վարչութեան որոշումը
«Գործակ»ի Յաւելուածին պարունակութեանց մասին:
Այդ որոշումէն յետոյ ստացանք հետեւեալ նամակը գոր-
բոյս խնդրանաց պատուարժան ստորագրողներուն կը հը-
րատարակենք և որուն վրայ մեր ըսելիքները կը յետա-
ձգենք յառաջիկայ թիւին:

*
*
*

ՄԱՐՏԻ Պատուարժան Խմբագրութեան
10 Մարտ 1900

Խորին ցաւով կը դիտենք որ, վերջի տարիներս մաս-
նաւորապէս, Հայ ազգին հանրային կեանքի շրջանա-
կին մէջ, շատեր իրենց սովորութիւն ըրած են անուա-
նարկել, վատահամբաւել, զրպարտել այս ու այն ազգա-
յինը, առանց անհրաժեշտ ճշմարիտ ապացոյց ունենալու
անոր մեղապարտութեան մասին՝ և, առանց քննութեան,
գիւրութեամբ հաւատք ընծայել անուանարկիչ լուրերու
որոնք կրնան չարութեամբ կամ թեթեւութեամբ հրապա-
րակ նետուած ըլլալ:

Այս բարքերը, որոնք ուղեղի տկարութեան և սրտի
անազնութեան նշաններ են, չէին կրնար չծնիլ մեր
ժողովրդին մէջ մեծամեծ աղէտներ: Այդ բարքերուն շը-
նորհիւ է որ շատերու վրայ կը տեսնուի ուրիշներու մա-
սին ակնածանքի, վատահամբաւեան, սիրոյ զգացումներուն
տկարացումը և երբեմն իսկ չքացումը, և սակայն այդ
զգացումներով ազգին ճշմարիտ մեծ ոյժը պէտք է որ
կազմուէր:

Եւ վերականգման գործին համար, զրամական եւ
կամ ուրիշ կարգի նիւթական մեծ գորութիւններ շունչն
որ կարենանք համարձակիլ փոքր չարիք համարել ազգին
մէջ փոխադարձ սիրոյ, եղբայրութեան ոգւոյն, բարոյա-
կան ոյժին այս ակներե տկարացումը: Ասոնք են այն
սրբազան հարը զոր խնամոտ ձեռքով անհրաժեշտ մէջ միշտ
վառ պահելու ենք: Հետեւաբար կը կարծենք թէ ոճիւր
մըն է որ ամբողջ ազգին դէմ կը գործուի, երբոր որ և է
ազգային մը գրութիւն կ'ընէ սեւցնել, աղարտել, զրպար-
տել ուրիշ ազգային մը, առանց նախապէս քննութիւն
կատարելու անոր վերագրուած եզերելի հոշակուած ա-
րարքներուն վրայ: Նայելէս ոճիւր մը կը համարինք, եր-
բոր մէկը՝ լոկ կուսակցական հաշիւներով, կը կործանէ
վարկ մը, անուն մը, համբաւ մը, հեղինակութիւն մը
այն միակ պատրուակով որ ասոնք հակառակորդներ են
եղած և կամ կրնան ըլլալ: Ո՞ր զգիտեր որ հեղինա-
կաւոր անունները ոյժ մը կը կազմեն, որոնք յարգուելու
են որպէս զի կարող ըլլան իրենց պէրը կատարել, ի-
րենց բարիքը, իրենց օգուտը արտադրել յարմար մա-
մուն:

Եթէ շուտահասեալ համար, կրնանք ըսել որ հա-
յերը, իբր ժողովուրդ, չէին և չեն կրնար բացառութիւն
կազմելով, զերծ ու անաղարտ մնալ այդ բարոյական ախ-
տէն որ առաւել կամ նուազ կը տիրէ ամէն երկիր, սա-
կայն պէտք է իսկոյն ընդունինք որ միւս ազգներուն մեր
վրայ ունեցած առաւելութիւնը այն է որ ասոնք այդ
վատահամբաւութեան գրութեանը վնասները զարմանե-
լու, ջնջելու ոյժեր և հաստատութիւններ ունին, որոնցմէ
մենք բոլորովին գոյրկ ենք: Ասոնք ունին ախար և ա-
նոր զարմանք, մինչդեռ մենք ախար միայն: Այսպէս
Լեւոնայի է՛ն չարախօս ազգին պատկանող մը կրնայ
գիծել պետական պատարանի մը որ, գործին միջամտե-
լով, կը զանազանէ մեղաւորը անմեղէն եւ իր վճիռ-
ներով ախտին տարածումը կ'արգիլէ: Մենք, Հայերս,
չունենալով այդ առաւելութիւնը՝ գէթ բաղձալու ենք
պատուոյ ատենաներու սովորութիւնը մեր մէջ ընդհան-
րացնել, որպէս զի պատարանի համապատասխանող մար-
մին մը կատարէ մեր ազգային գործերու եւ վէճերու նը-
կատմամբ իր բարոյականացուցիչ դերը, անկողմնակալ
որդարութեան մը զաւարտարը մեր գլուխներուն վերեւը
առաւանած պահելով:

Պատուոյ ատենանի մը անհրաժեշտ հարկը զգացնել
տուող բազմաթիւ խնդիրներ կան զբաղգարար: Ասոնց
կարգէն է նաեւ Պ. Արփիար Արփիարեանի մասին տիրած
այն վէճը որ այս օրերս նոր հրատարակութեամբ մը վեր-
սկսած ըլլալով, կը օգտանայ շարունակուելու ուրիշ նոր հը-
րատարակութիւններով, վէճ մը որուն պատճառաւ երկու
կուսակցութիւններ իրարու դէմ կը կռուին, առանց տես-
նելու որ անկից ծագած չարիքը կը հասնի նոյն իսկ կու-
սակցութեանց շրջանակէն դուրս ապրող հայերուն ալ,
ըստ որում զուտ ցեղակցական կապը որով միացած ենք
օտար հողին վրայ և որ կազմուած է լոկ բարոյականի եւ
պատուոյ զգացումներէն, այս ամբաստանութիւններու
ազդեցութենէն չի կրնար հետզհետէ շտկարանալ եւ
շահնետանալ:

Որովհետեւ յոյս չունինք թէ այս վէճը որ հինգ տա-
րի առաջ սկսած ըլլալով, ամէն տարի աւելի զայրագին
ատիծանի կը հասնի, պիտի կրնայ խնդիրները վերջ մը
ստանալ, որովհետեւ ակներե ալ կը տեսնուի թէ այս
վէճով զբաղողներէն եւ ոչ մին պիտի ուզէ լռել և փակել
այս գայթակղութեանց շրջանը, մենք համայն ազգին
օգտակար գործ մը ընկու համոզումով յորդոր կը կար-
դանք ամէնուն որ սովորութիւն ընեն այս անսակ պարա-
զաներու մէջ պատուոյ ատենան կազմել եւ անոր թողու
ճշգիւ ճշմարտութիւնը եւ հոշակել անմեղն ու մեղաւորը:
Այս գաղափարին իբր հետեւանք եւ իբր առաջին գոր-
ծադրութիւն կ'առաջարկենք վերայիշեալ երկու կուսակ-
ցութեանց որ համաձայնին ընտրել պատուոյ Ատենան մը,
որուն պաշտօնը ըլլայ լսել Պ. Արփիարեանը եւ անոր
վերագրուած ամբաստանութիւնները, եւ ըստ այնմ վճիռ
մը առաջ որ վերջնական և պարտաւորիչ ըլլայ երկու կու-
սակցութեանց համար:

Մենք առիկա ո՛չ միայն կ'առաջարկենք այլեւ կը պա-
հանջենք, որովհետեւ գործին մէջ կայ ոչ թէ այս կամ
այն կուսակցութեան շահը, այլ կուսակցականէն վեր՝
ընդհանուր ազգային շահ մը: Մենք ապահով ենք որ
մեզի ձայնակից են բոլոր այն բարեմիտ, առանց կրքի
և ազնիւ ազգայինները, որոնք առանց այս կամ այն
կուսակցութեան պատկանելու, առանց իսկ յեղափոխա-
կան կամ յեղափոխասէր ըլլալու, կը հաւատան որ ժո-
ղովուրդ մը չկրնար ապրել եթէ անոր մէջ բարձր չտիրէ
պատիւը և պատիւի նախանձախնդրութիւնը: Ունենանք
այս նախանձախնդրութիւնը իր օրինաւոր միակ ձեւին մէջ
որ է դատաստանը:

Կը խնդրենք Մարտի պատուարժան Խմբագրութե-
նէն մեր այս անկողմնակալ կոչումը հրատարակել թեր-
թին առաջիկայ թիւին մէջ եւ ընդունել մեր յարգանաց
հաւատարմը:

Յ. ԽԱԿԷՆՏԷՐ ԿԱՐԱՊԵՏ ՅԱԿՈԲԵԱՆ
36 Rue de La Tour 25 Chesilton Rd.
d'Aovergne PARIS Fulham London S. W.

Յ. Գ. Սոյն նամակը երկու օրինակ գրուած է, մին
ղրկուած է Մարտի, եւ միւսը՝ Դրոշակի պատուարժան
Խմբագրութեանց ի հրատարակութիւն:

ԹԻԻՐԻՔԻՈՅ ՎԱՐՁՈՒԹԻՒՆԸ

Թիւրքիոյ վարչական հիմնական փոփոխութիւնը պա-
հանջողները շարունակ կը ձեռքաւարտուին, կը բանտար-
կուին, կ'աքսորուին: Վերջերս հաւանուելու զբաղղու-
թիւնը ունեցան յոյն մը եւ իսլամ մը: Առաջինը, Վասի-
լաքի պէյ Միւզիւրիւս, արձակուեցաւ զեօպոններուն մի-
ջամտութեամբ: Իսկ երկրորդը՝ Մէհմետ Իւսկաուլլահ
պէյ, աքսոր գրկուեցաւ: Բեշարէ-Լոյսը հրատարակեց այս
երկու անձնաւորութեանց հետ իր թղթակցին նախապէս

ունեցած տեսակցութիւնները որոնք կը պարզեն Կ. Պո-
լիս վարչական բարենորոգում պահանջողներուն ծրա-
գիւրները:

Միւզիւրիւս պէյ ըսեր է. «Մեր երկիրը գէպի կործա-
նում կը գիմէ: Սուլթանը ամբողջապէս Պալատի խմբա-
կին ձեռքերուն մէջ է, եւ շատ քիչ բան գիտէ (.) իր պե-
տութեան մէջ անցած դարձածներէն: Բոլոր ճշմարիտ
հայրենասէրները կացութեան որքան վտանգալից ըլլալը
հասկցած են, և սուլթանին կը կանխադուշակին իր քա-
ղաքականութեան անխուսափելի հետեւանքները: Մեզի
պէտք չէ շփոթէք Երիտասարդ Թիւրքերու հետ որոնք ար-
տասահման կ'երթան և ապահովութիւն տուող հեռաւո-
րութենէ մը սուլթանին դէմ կը խօսին, ու երբ ոսկիին
չոխնը կը լսեն, կրկին Պոլիս կը խուժեն: Մենք պար-
զապէս վերանորոգում ուզողներ ենք, տեղերիս կը մնանք,
և կը շարունակենք, հակառակ ամէն վտանգի, օրինա-
ւոր պահանջումներու համար գործել: Սուլթանին կամ
իր գերպատանին դէմ հակառակութիւն մը չունինք: Կու-
զենք որ սուլթանը իր բռնապետական գրութենէն հրա-
ժարի, եւ աւելի ազատական քաղաքականութեան հետեւի:
Եթէ Պոլիսիւրիւս ընդունակ է սահմանադրական կառա-
վարութեան մը, անտարակոյս Թիւրքիա ևս հասունցած է
այլօրինակ վերանորոգումի համար:»

Իսկ Մէհմետ պէյ ալ զրեթէ նմանօրինակ յայտարա-
րութիւններ ըրած է: «Թիւրքիոյ մէջ բոլոր պարկեշտ մար-
դիկը կը փափաքին մեր սլաշտպանած վերանորոգումնե-
րուն իրականացմանը, ըսեր է: Հակառակորդները պա-
շտական նենգաւորներն են միայն, որոնք սուլթանին և
ազգին միջև մտած են: Նախ եւ առաջ այս աւազակները
պէտք է մէջ տեղէն վերցնել, ետքն սուլթանը կրնայ
խօսք հասկնալ: Կա՛մ բարեկարգութիւն կա՛մ կործանում:
Եթէ օսմանեան կայսրութիւնը շարունակէ այսպէս վատ-
թար վարչութեամբ կառավարուիլ, փլուզումը ապահով է:
Մենք կ'ուզենք այս չարիքին առջև առնել, Թիւրքիան
այնքան զօրաւոր ընել որ կարենայ Եւրոպայի մէջ իր
բաղձաթիւ թշնամիներուն յարձակմանը դիմադրել: Եւ
մինչ մենք հայրենասէր Թիւրքեր և ջերմեանաղ մահմետա-
կաններ ենք, մենք կը փափաքինք մեր կառավարութեան
ներքէ զտնուող բոլոր ժողովուրդներուն իրաւունքի հաւա-
սարութիւն և կրօնական ազատութիւն:»

ՆՈՒՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Հեղակեան Կուսակցութեան Կեդրոնական ակումբի
շնորհակալութեամբ ստացաւ հետեւեալ նոշները.
ԱՅՆԻՐԻ Հեղակեան Մասնաձիշդէն. 40 ֆրանք.
ԱԼԵԿՍԱՆԴՐՈՍԵԱՆ «Ազաւ» 5 ոսկի անգ.

ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ

ՆՈՐ ԿԵԱՆՔԻ վերաբերեալ նամակ ու բաժնեկիւն
ղրկել առ

L. FRANK,
32, CHESTERTON ROAD,
(ENGLAND) LONDON, W.

ՆՈՐ ԿԵԱՆՔԻ կը հրատարակուի ամէն ամսու 1 իր
եւ 1 ձիւն: Բաժնեկիւնն է Եւրոպայի համար տարեկան 10
եւ վեցամսեայ 5 ֆրանք, Ամերիկայի համար տարեկան 2
ու վեցամսեայ 1 տոլար:

ՏՊԱՐԱՆ ՀԵՉ. ԱԶԳ. ՅԵՂ. ԿՈՒՍԿԱՆՈՒԹԻՒՆ,